

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑ

Στασία υπήρξα να δειχθῆς.
Συντροφία το Μωροζογιάννη, καλὰ κα-
ταφῆρὰ τοῦ δὲ καὶ δὲ ἀποφασιστικῶς-
ἴσως γὰρ τοῦ καιροῦ.

Τὸ ἀνακρίτικον ἀπὸ τοῦ
τοῦ τῆς Ἀλφῆς καὶ τῆς ἐπισημοῦς
καὶ τῆς Κίρκου. Ἐργαζομένη
γυροπονητικῶς.

Αγ. μου Εθν, να πως
χάθηκε ο φακός για τη
δ/σή σου, και δεν μπορούσα
να σου δω από τους τόσο βα-
θιά ενύπνωση μου να βρω σε
Wells σου. Φέρνεις μέσα σου
όλη την κοιντική κομπιούζικη
φάβα, τονιστοποιήνεις από
ότι ναυσιπλοο φέρνουν σε εν-
ρινοί ναρτοί. Στάδια μου όλα
περισσότερα βιβλία σου μορφής
(έλε όνομά μου και σε
δ/σή: "Εθνος", Σταδίου 5
Αθήνα). Καρτελίστην σε
άντρα σου. Σε φιλώ
21.2.87 Εθν

EMPH
DADA

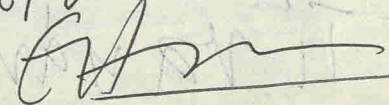
Chau Narayana

Εάν μου, σου δέξω
το επίσημο εγχειρίδιο
εις Microsoft για
το 3,1. Σου υπενθυμίζω
ότι, για να δεχθείς,
θα πρέπει να δώσεις
υπόχρηση διάφορα εγχει-
ρίδια. Μπορείς επίσης
προσέχειν να μου δώ-
σεις τα βιβλία
ή αμέσως λαμβάνεις το
ad hoc εγχειρίδιο.
Τι να κάνουμε; Αυτό

7
11/11/84
HUV

Έχει ο έρωας μα τους
P.C. !!

Τη δαμάρα είχε στο
σμήνη. Τα παιδιά του
ευσεμνίσκιν, αντροφονί
Ελάβα και τη βιντα-
κασέτα. (όταν η
συμπύκνωμα φούλα
φίω από τη δίκη μας
(να η ιδέα... αρωματίζα).

Σας ευχαριστώ και
τους δύο ορθό και σας
φιλώ. 

Λίγα επεξηγηματικά για την "Προέκδοση"

α) Γιατί Γεωπολιτική;

- 1) Διότι η Γεωπολιτική εδώ και πολλούς αιώνες ορίζει σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των ανθρώπων, των εθνών, των λαών, και οι άνθρωποι, τα έθνη, οι λαοί, υφίστανται τις επιταγές της και τις συνέπειές της απροειδοποίητοι, ανίδεοι, ανυποψίαστοι, και γι' αυτό μονίμως αιφνιδιαζόμενοι.
- 2) Διότι η "θεωρία" της Γεωπολιτικής στην Ελλάδα μένει εφτασφράγιστη για τον πολύ κόσμο, δεν διδάσκεται ως μάθημα ή ως κεφάλαιο κάποιου μαθήματος - της Πολιτικής Γεωγραφίας π.χ. - , στη Μέση ή και στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Ως τώρα μόνο στρατιωτικούς με γνώσεις Γεωπολιτικής συνάντησα.
- 3) Διότι σήμερα, ύστερα από την κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού" και όλες τις συνέπειές της, γίνεται ανακατανομή των "σφαιρών επιρροής" και μας βρίσκει και πάλι απληροφόρητους. Η Ελλάδα, ειδικότερα, βρίσκεται στη ζώνη *υψηλού κινδύνου*, κι αυτό υποχρεώνει τους Έλληνες να έχουν τουλάχιστον κάποια γνώση "των κανόνων του παιχνιδιού". Όταν εμείς περί άλλα μεριμνούμε και τυρβάζομε, άλλοι μας ετοιμάζουν, στο γεωπολιτικό παιχνίδι τους, τη μοίρα της Κύπρου; Αυτό είναι το καίριο ερώτημα.
- 4) Διότι, τέλος, η Γεωπολιτική είναι για μένα μια πρόκληση από τον καιρό που "ανακάλυψα" την ύπαρξή της, στη δεκαετία του '70, μετά την εισβολή του Αττίλα στην Κύπρο, όταν προσπαθούσα να καταλάβω το ρόλο της Χούντας και τη στάση των "Μεγάλων" - και των μικρότερων "μεγάλων" - στο κυπριακό δράμα. Από τότε δεν την εγκατέλειψα, ή μάλλον δεν με εγκατέλειψε. Είναι πάντα μπροστά μου, πρόθυμη να δώσει εξηγήσεις για το ρόλο της στο παρελθόν και στο παρόν, επομένως και στο μέλλον του κόσμου μας. Είναι πάντα μπροστά ΜΑΣ, σαρκάζοντας την άγνοιά ΜΑΣ, προσπαθώντας να ΜΑΣ πει πως στο παιχνίδι των ισχυρών θα είμαστε πάντα *ανυποψίαστα πιόνια* όσο αγνοούμε τους κανόνες και τη σκληρότητά του. Αυτό προσπαθώ να πω - πως το πρώτο που οφείλουμε να κάνουμε είναι να γίνουμε *υποψιασμένα πιόνια*. Στη σκακιέρα της υδρογείου κι ένα απλό στρατιωτάκι μπορεί να φέρει το ΜΑΤ αν κάνει τη *σωστή κίνηση*.

β) Γιατί Προέκδοση;

- 1) Διότι, όσο συσσωρεύονται τα χρόνια και η πείρα, τόσο και πείθομαι για την ανάγκη του *διαλόγου*. Η έκδοση ενός βιβλίου δηλώνει πως ο συγγραφέας του θέλει να *κοινοποιήσει* αποτελέσματα ερευνών του, ή απλούστερα σκέψεις του, απόψεις του. Ενδόμυχα, θέλει να *επηρεάσει* τους αναγνώστες του. Η *προέκδοση* σημαίνει πως ο συγγραφέας θέλει να *υποβάλει* την έρευνά του, τις σκέψεις, τις απόψεις του, στην κρίση αναγνωστών, έστω και λίγων, έστω και επιλεγμένων, αλλά που έχουν δώσει δείγματα πως δεν είναι πρόθυμοι να αποδεχτούν - ή να απορρίψουν - χωρίς συζήτηση *προσφερόμενες* απόψεις. Διάλογος πριν από την έκδοση, ώστε η έκδοση να περιέχει όχι μόνο το συγγραφέα αλλά και τον *αναγνώστη*. Αυτό ζητά η προέκδοση. Με την ελπίδα πως οι - επιλεγμένοι - αναγνώστες θα ανταποκριθούν στο αίτημά της.
- 2) Διότι με την προέκδοση θέλω να πω και κάτι *εκτός κειμένου*: πως με ένα προσωπικό υπολογιστή, με έναν εκτυπωτή, με ένα φωτοτυπικό μηχάνημα και με μικρή, εύκολα αντιμετωπίσιμη, δαπάνη, μπορείς να κάνεις μια αξιοπρεπή έκδοση. Τι σημαίνει αυτό; Πως η *τεχνολογία* σήμερα επιτρέπει σ' έναν άνθρωπο να *υποκαταστήσει* μια σειρά εργαζομένων, πως αυτό είναι η *αιτία της ανεργίας* και πως, όσο πολιτικές και συνδικαλιστικές παρατάξεις δεν κατανοούν πως η *εποχή του οκτώωρου έχει τελειώσει* και πως ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος - άρα και ο πρόσθετος - έχει μειωθεί, (βρίσκονται σήμερα και οι δύο στο μισό ή και ακόμη λιγότερο του οκτώωρου) και δεν αγωνίζονται για τον *εργάσιμο χρόνο των τεσσάρων ή και των τριών ωρών*, συμβάλλουν στην *αύξηση της ανεργίας*, συνεπώς διαπράττουν *έγκλημα κατά της ανθρωπότητας*. Αλλά περισσότερα γι' αυτό το μέγιστο θέμα της εποχής μας σε επόμενη... προέκδοση.

ΕΛΛΗΝ
ΠΑΤΡΙΑ

Αγαπητέ μου Πάνο, το γράμμα σου μ'έκανε να ζηλέψω. Αυτή η ζωντανή επικοινωνία σας με ανθρώπους από όλες τις γωνιές της γης είναι κάτι που λείπει ολότελα από την Αθήνα. Δεν ξέρω πώς το κατορθώνετε, πάντως είναι πολύ ωραίο.

Θα χαρώ πολύ αν δω και τις δικές σου "προεκδόσεις". Μακάρι να γίνει... ρεύμα. Είναι ένας τρόπος να ξεπεράσει κανείς τα διάφορα "κυκλώματα" που, έχοντας στα χέρια τους τα ΜΜΕ, καταδυναστεύουν τη σκέψη και της στερούν κάθε ανάσα. Εγώ το βλέπω κάπως σαν τις παλιές δημοσιεύσεις μελετών έως και μυθιστορημάτων σε συνέχειες, σε εξειδικευμένες επιθεωρήσεις και περιοδικά. Τώρα, κι όταν υπάρχουν τέτοιες επιθεωρήσεις, είναι δέσμιες - ή όργανα - κάποιων κυκλωμάτων, ή και "παρεών", και όχι όργανα διάδοσης και ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και του διαλόγου. Μακάρι αυτές οι προεκδόσεις να γίνουν το "έμβρυο" για τη γέννηση της ελληνοκυπριακής έκδοσης που εξακολουθώ να "οραματίζομαι".

Μερικά "επεξηγηματικά" για την προέκδοσή μου σου στέλνω σε ένα σημείωμα που ξέχασα να επισυνάψω στην έκδοση που έστειλα σε σένα και τον Πλουτή. Σε λίγες μέρες θα λάβετε και τη δεύτερη προέκδοσή μου. Περιλαμβάνει κείμενα δημοσιευμένα και αδημοσίευτα, ομιλίες εδώ κι εκεί, που μένουν σκορπισμένα και κάποτε πρέπει να τα συγκεντρώσω. Τώρα έκανα μερικές επιλογές (δεν είχα την υπομονή να αναζητήσω πολλά θαμένα κάτω από τους ακατάστατους όγκους των χαρτιών και των δισκετών μου, ~~θα~~ το κάνω συντόμως, ελπίζω) και τις υποβάλλω στην κριτική σας ανάγνωση.

Ο Πλουτής μου έγραψε. Έχει ορισμένες ενστάσεις που οδηγούν σε γόνιμο διάλογο, καθώς κι εγώ έχω ενστάσεις στις ενστάσεις του. Με λίγα λόγια, είναι αυτό ακριβώς που επιζητώ από τους παραλήπτες της "προέκδοσής" μου. Όσο για το φόβο σου ότι τα περί γεωπολιτικής οδηγούν στην κάποια εξουδετέρωση του "υποκειμενικού παράγοντα", θάλεγα ότι αυτό που εξουδετέρωσε τον υποκειμενικό παράγοντα (περίτσανο παράδειγμα ο εμφύλιος πόλεμος της Ελλάδας) ήταν ακριβώς η άγνοια του γεγονότος πως "στη Ρώμη [γράφει Γιάλτα] είχε γίνει η μοιρασιά", κατά Καβάφη, και πως ακριβώς "η άγνοια είναι ο δαίμονας που οδήγησε και θα οδηγήσει σε πολλές συμφορές" (κατά Μαρξ). Στο επεξηγηματικό μου σημείωμα λέω κάτι που σε παρακαλώ να το προσέξεις: "Στη σκακιέρα της υδρογείου κι ένα απλό στρατιωτάκι μπορεί να φέρει το ΜΑΤ αν κάνει τη σωστή κίνηση". Η σωστή κίνηση προϋποθέτει γνώση ή άγνοια των δεδομένων; That's the question.

Η γάτα μου, με τα σοφά νυχάκια της, έσκισε κι εδώ. Σε σημείο να ζηλεύουν τα άλλα βιβλία μου. Το πιο αστείο είναι πως με πήρε η Άννα Σικελιανού για να μου πει πως... θύμωσε η δική της γάτα επειδή την αγνόησα!! Η δική μου πάντως είναι πολύ γριά (μπήκε στο 19ο έτος της) για να κάνει... γατοκαυγά. Δεν ήξερα πως έχετε τη γάτα της Μελίνας. Θέλω μικρή περιγραφή της.

Δώσε τα φιλιά και την αγάπη μου στην Ελλη.

Με την αγάπη μου

Ελλη

Αθήνα, 4. 8. 94

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑ

12

Αγαπητέ μου Πάνο, με συγχωρείς που άργησα τόσο να σου απαντήσω. Η αλήθεια είναι πως πέρασα μια δύσκολη περίοδο - αρρώστιες, πίεση να παραδώσω κείμενο που με δυσκολία το έγραφα κλπ. Τώρα μόλις όλα είναι κάπως καλύτερα. Λοιπόν, ας μην καθυστερώ άλλο.

Το διήγημά σου είναι πολύ καλό, η γραφή σου όσο πάει ωριμάζει, η θεματολογία σου απλώνεται και σε τομείς που δεν τους είχε αγγίξει ως τώρα, νομίζω. Η σατιρική σου διάθεση, λίγο... υποχθόνια, χωρίς να είναι κραυγαλέα, οι χαρακτηριστές διαγράφονται με άνεση και λιούσητα, χωρίς την προσφυγή σε λεκτομερειακές περιγραφές - λίγες πινελιές είναι αρκετές για να τους φέρουν ζωντανούς κοντά στον αναγνώστη - ιδιαίτερα όταν ο αναγνώστης «κάνει» τους έχει ξαναδεί. Μα κι ο ανίδεος δεν θα αργήσει να τους καταλάβει.

Και σ'αυτό σου το διήγημα, ωστόσο, που θα μπορούσε να είναι σκληρά σαρκαστικό, εύκολα διακρίνεται η «καλοπροαίρετη» ματιά σου. Η οίηση και η μορφοκλιδοξία του Βλαδίμηρου-αυτού του κληρονομικό δικαίω γάπη της Αριστεράς - μετριάζεται με τη φυσιογνωμία του πατέρα: τοπικού χαρακτήρα του παλιού ανιδιωτελή κομμουνιστή, που δέχεται χωρίς συζήτηση και αμφιβολίες όλα τα καθήκοντα που του αναθέτει η ηγεσία κι ούτε του περνάει από το νου πως, τουλάχιστον μερικά απ'αυτά, είναι αρκετά «βρώμικα», αλλά που δεν δείχνει καμιά ανοχή στις κατριορίες του γιου του. Φυσικά, η ίδια καλοπροαίρετη διάθεση αγγίζει τελικά και τον ίδιο γιο, που εξαγνίζεται όταν ο πατέρας, χωρίς λόγια και συμβουλές, τον κάνει να νιώσει το αυτρωτικό αίσθημα της ντροπής. Η συμβολική του χειρονομία, όταν πετάει τα γυαλιά του, εκφράζει την ελπίδα ότι θα μπορέσει να καθαρίσει την όρασή του και να δει με τα μάτια του κι όχι με παραμορφωτικούς φακούς, την πραγματικότητα και τη θέση του σ'αυτήν.

Εδώ θα μου επιτρέψεις μια παρένθεση: όσο διάβαζα την άνοδο και την -ελιδοφόρο - πτώση του Βλαδίμηρου, προσπάθησα να βρω κάτι ανάλογο στον ελληνικό χώρο. Έψαξα όσο μπορούσα, μα ο νους μου πήγαινε πάντα σε κείνους τους γουκ που θα μπορούσαν νη αποκτήσουν «εξέχουσες» θέσεις στην Αριστερά αν πατούσαν στις θυσίες των γονιών τους - Πλουμπίης, Καραγιώργης, Μπελογιάννης. Κι οι τρεις αρνήθηκαν αυτόν το τρόπο «άνοδου», προτίμησαν να υπηρετήσουν την επιστήμη - και μάλιστα από χαμηλά μπορούμε να πούμε κλιμάκια. Ακόμη κι ο Θανάσης Παπαρρήγας δεν ανέβηκε την κλίμακα της κομματικής ιεραρχίας στηριγμένος στο όνομα του πατέρα του, άφησε στη γυναίκα του την άνοδο ως την πρωτοκαθεδρία κι έμεινε στο λειτουργήμα του ταπεινού -κομματικού-δημοσιογράφου.

Η μόνη, και ιδιαίτερος κραυγαλέα περίπτωση στον ελληνικό χώρο είναι του Σωκράτη Κόκκαλη. Ο πατέρας του, ο γιατρός Πέτρος Κόκκαλης, πολιτικός πρόσφυγας στις ανατολικές χώρες, έγινε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ με μεγάλη επιρροή. Κι ο γιος του, από τη στιγμή που ήρθε στην Ελλάδα εξοπλισμένος με 'αντιπροσωπείες' ανατολικογερμανικών προϊόντων και βιομηχανιών, εξέπληξε τους πάντες με την ύλιγγωδη 'άνοδό' του. Και διερωτήθηκα, έτσι, για να φτάσω κάπως στο πεδίο του παραδόξου, τί θα ήταν ο

Σακράτης Κόκκαλης αν ο πατέρας του είχε μείνει στην Ελλάδα και είχε μοίρα ανάλογη με τους δύο εκτελεσμένους ή αν σε κάποια ανατολική χώρα, εί-
πεσαι στη δυσμένεια του Κόμματος κινείγε τη μοίρα του Καραγιώργη. Θα πε-
θαι κάθονται τώρα και ψάχνω. Μα, να, στο χώρο της δεξιάς και του κέντρου
έχουμε ακριβώς το αντίθετο φαινόμενο. Εκεί ο πολιτικός χώρος είναι γεμάτος
από γόνους οικογενειών με φανταχτερά ονόματα και αξιώματα, τόσο που
θυμίζουν «δυναστείες». Λέω λοιπόν μήπως αυτές οι πρόχειρες κ
ανεπεξέργαστες σκέψεις μου σου δώσουν κάποιες ιδέες...για επεξεργασία
Κλείνει η παρένθεση.

Κλείνοντας αυτές τις -μάλλον- πρόχειρες σκέψεις μου για τον «Βλαδίμη
'λίτη» της Κύπρου θέλω να ξαναγυρίσω σ' αυτό που είναι πάντα στο κέντρο τ
αντίληψής σου για τον άνθρωπο ή η βαθύτερη αισιοδοξία σου για τον άνθρωπο.
Σ' αυτό σου όμως το διήγημα το θέμα είναι πολιτικό, και βάζει άλλ
προβλήματα. Π.χ., ο Βλαδίμηρος: εκεί που όλα μοιάζουν χαμένα και τίπο
καλό δεν μπορεί να περιμένει κανείς απ' αυτόν, να και πετιέται ξαφνικά
συνείδηση, έστω και μ' ένα ερέθισμα από το -ωραίο- παρελθόν (στην περιπτώ
ο πατέρας), το απολωλός τέκνο πετάει τα γυαλιά του κι έτσι ... Κι έτσι, Τι
συμβεί; Ο Βλάμης θα ξαναγίνει Βλαδίμηρος άξιος του ονόματος; Η ταλαίπω
χώρα θα βρει το σωστό ηγέτη που θα την οδηγήσει στο σωστό δρόμο -που ε
χεράζει το πάντως υγιέστερο παρελθόν; Τι θα προσφέρει, τελικά ο αναβλέψ
γιάτης της Αριστεράς - ή τι θα τον κάνει τον μετανωημένο Βλαδίμηρο
ταλαίπωρος οπαδός και ηθοποιός; Με λίγα λόγια, σε ποιον χρειάζε
σημερά ένας Βλαδίμηρος; Η «κάθαρση» είναι λύση προσωπικού ή
υπερξιασκού του προβλήματος, ή αφορά την κοινωνία;

Βλέπεις σε πόσες σκέψεις μ' έβαλε το διήγημά σου; Ανάμεσα στ' άλλ
σκέπτόμυνα και τι άλλες 'λύσεις' μπορούσε να έχει. Όπως, π.χ.: ο Βλάμ
εκφανεί τον επικήδειο του γραμματέα, κλείνει το γέρο του σ' έναν σ
ευγηρίας και οδεύει, ωραίος και ασυνείδητος, προς την κατάκτηση τ
'πόστου' και της -πλασματικής- εξουσίας του προσφέρει. Η άλλη εκδοχή
Βλαδίμηρος, μη μπορώντας να υποφέρει τις ενοχές που του φόρτωσε ο Βλάμ
παίρνει το περίστροφο-κειμήλιο του πατέρα του από τα ηρωικά χρόνια,
ήσυχα ήσυχα αυτοκτονεί, απαλλάσσοντας την κοινωνία από το άχρηστο φορ
του -κι εμένα από το βάσανο των διλημάτων στα οποία με έριξε το διήγη
σου!

Συμπέρασμα: ποιο καλύτερο 'πιστοποιητικό' μπορεί να έχει ένα λογοτεχν
κείμενο αν όχι το ένα και αναντικατάστατο: να θέτει απορίες και διλήμματα
δηλαδή να 'προκαλεί' τον αναγνώστη. Γι' αυτό σ' ευχαριστώ - και περιμένω
συνέχεια. Νύσαι καλά, Πάνο συγγραφέι (αγέπιφύλακτα).

5/10/00

Με την αγάπη μου

Σταμάτος

Παράκληση: Αν κάποια στιγμή, με το Σνούπη στα πόδια σου, οι αναμνήσεις σε πιέσουν, συμπλήρωσε το βιβλίο σου με όσα παρέλειψες. Και ίσως, λίγο περισσότερα από τις "κομματικές" εμπειρίες σου και την πορεία της "αλλαγής" σου. Όλα είναι πολύτιμα.

Με εγκάρδιο χαιρετισμό σε σένα και την Ελλη

Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1994 (Τι επέτειος κι αυτή!)

Υ.Γ. Στο δεύτερο μέρος της νέας Προέκδοσης θα βρείτε την κριτική για το Ρίτσο που σας είχα δώσει στην Αθήνα. Συμπληρώνοντας, θα θεωρηθεί "ασέβεια" αν πω ότι θεωρώ την Ελλη γνησιότερη ποιήτρια από τον Γιάννη. Θέλω να πω πως η ποίηση της Ελλης αναβλύζει σαν το νερό της πηγής που δεν μπορεί παρά να ανοίξει το δρόμο του προς την εμφάνιση, προς το φως. Η ποίηση του Ρίτσου έχει την "πύλη ματιμού" - βγαίνει σαν επαγγελματική υποχρέωση. Μπορεί να έχω κάνει με την Ελλη την είδα πάντα. Ξεχωρίζω το "Αργά, Πολύ Αργά Μόσα στη Νύχτα" - ιδιαίτερα τα "Δευτερόλεπτα", και τον "Γέροντα με τους Χαρταετούς". Πιστεύω ότι και μόνο αυτά τα δύο αν είχε γράψει ο Ρίτσος, θα του άξιζε μια μεγάλη θέση στην ποίηση και στην λογογραφία.

Υ.Γ. 2 Δώστε τους χαιρετισμούς μου στον Ηλκούτη. Εύχομαι να είναι γρήγορα περαστικά και περασμένα τα προβλήματα της υγείας του. Κι ότι εγώ εδώ θα περιμένω την απάντησή του στο γράμμα που του έστειλα. Δεν θέλω να με γελάσει στο ραντεβού που του δίνω!

Υ.Γ. 3 Πώς με καταφέρατε να γράφω επιστολές, και μάλιστα μακροσκελείς, εγώ που έχω κόψει την αλληλογραφία από τις αρχές της δεκαετίας του '60!

Από F. Dahn

Παύλο Πάνο Γιακουμάκη

Αγαπητέ μου Πάνο, γράς το μεσημέρι πηρά το (Άλλο) Οδυσσεϊκό σου. Σήμερα, Σάββατο, ώρα 11 π.μ., το τελειώσα (καταλαβαίνεις ότι δεν το αφήσα απ' τα χέρια μου, κι έτσι, με ζεστές τις εντυπώσεις θέλω να σου μεταβιβάσω αμέσως τη συγκίνηση - και τις συγκινήσεις - που μου έδωσε το διάβασμά του). Ταξίδεψα μαζί σου και με την Ελλη, εγώ η αμετακίνητη, σ' όλους αυτούς τους τόπους, γνώρισα όλους τους ανθρώπους που γνώρισαν (θεέ μου, τι θαυμαστή είναι η ικανότητά σας να επικοινωνείτε με ένα πλήθος ανθρώπων και να κρατάτε ζεστή και μακρόχρονη τη σχέση με τον καθένα τους). Ήλθα ξανά το δράμα της Κύπρου και των αγωνιστών της (καινη η μοίρα των αγωνιστών, όπως κοινή - παγκόσμια θάλασσα - είναι και η φρεσούρα των απαράτηκτων όπλων της), καμάρισα τον ωραίο, ακατάλυτο, δεσμό των δυο σας, αυτή την ταύτιση που είναι αλληλοσυμπλήρωση, και τη ζεστή σχέση, δίχως να είναι υπερπροστατευτική-καταπιαστική, με τα παιδιά σας. Ένα θερμό βιβλίο, που μεταδίνει τη θερμότητά του.

Χάρηκα και το πόσο άμεσα πήρες το μήνυμά της "Προέκδοσης" και το εφάρμοσες. Σε λίγο μπορεί να γίνει "μαίμα", και θα κάνω ό,τι μπορώ για να γίνει.

Μια παρατήρηση (όχι με την έννοια της επίκρισης): βλέπεις απολύτως "καλοπροαίρετα" όλους τους ανθρώπους που γνώρισες (εκτός βέβαια από εκείνους που σε εξόργισαν), αρνείσαι να κρίνεις τη στάση τους ακόμη κι εκεί που ήταν - επισκόπως - ακατανόητη. Ηεράδειγμα σ' εμένας. Είχα την ευκαιρία να δω από κοντά τον τρόπο με τον οποίο έκανε τις πολιτικές του επιλογές από πολύ παλιά, από το 1976. Από τότε ειχα απογοητευθεί τόσο που έκοψα κάθε σχέση μαζί του - χωρίς να πάω να ακούω τη μουσική του. Κάτι θα είχα να πω και για άλλους, όπως π.χ. ο Αραγκόν. Στη δεύτερη Προέκδοσή μου, και στα κομμάτια για την "Καταστροφή του Λογικού", θα δεις τον τρόπο με τον οποίο ο Αραγκόν "υπερασπίστηκε" τη... βιολογία και Λουίκο, στην Ευρώπη του 1948, συμβάλλοντας στην καταστροφή του Λογικού. Πότε δύσκολα μπορούσε να ξεφύγει κανείς - έστω και ένας διανοούμενος της εμβλείας του Αραγκόν, από τα δίχτυα του στάλινισμού και των εντολών του (το ίδιο έκαναν και πολλοί άλλοι, όπως ο Λούκιος, που κι εκείνον τον αναίμαχα). Ωστόσο, αν πραγματικά ένιωθε το κακό που έκανε μ' αυτό το κείμενο, δεν θα του ήταν δύσκολο να αρνηθεί να το γράψει. Αν από νωρίς ο Αραγκόν έβλεπε κριτικά τα πράγματα, τότε είναι ακόμη δυσκολότερο να κατανοήσεις τη συμβολή του σε τ' όια κείμενα.

Με σκεπτή μου: Στη σελίδα 12, η Πόλυ σου μάλητος για "ταυροκαθά-ρ-ψία", με την ερμηνεία που είναι το θήνημα των ταύρων" κλπ. Αιτή τη λέξη δεν την ξέρω ούτε και μπορέσα να τη βρω πουθενά. Υπάρχουν οι λέξεις ταυροκαθάψια και ταυροκαθάψιας, που σημαίνουν το "αγγίγμα" το "πίσσιμο" του ταύρου και αυτόν που αγγίζει τον ταύρο (όχι το άπτομαί). Βλ. Liddell - Scott: "ταυροκαθάψιας, ἀνδρείκελον γρηγορῶν ὅπως ἐξερθεῖν τον ταύρον κατά τας ταυροκαθάψιας - ταυροκαθάψια, ταυροκαθάρια ήτις ἐγένετο κατά τινα γορτήν εν Θεσσαλία". Και (εγκώστη, κοίτη νόστηρη): "Ελληνική Μυθολογία", Εκδοτική Αθηνών, τ. 3 σ. 270: "ταυροκαθάψια, ἀκροβατικά παιχνίδια των κοριτσιών της μυθικής Κρήτης με τους ταύρους". Ψάχνοντάς πιο σχολαστικά, θα βρούμε κι άλλες ερμηνείες, αλλά όλες έχουν τη ρίζα τους στο "άπτομαί" και, παρ' όλο που εφάξα ξανά, πουθενά δεν βρίσκω τη γραφή και την ερμηνεία που αναφέρεις. Αν κάπου υπάρχει, θα σε παρακαλούσα να με ενημερώσεις. Είμαι λίγο σχολαστική.

Το Οδοιπορικό του Πάνου και της Ελλης Παιονίδη

Αυτό το “Άλλο Οδοιπορικό” έχει κι όλας τη μικρή -εκδοτική- προΐστορία του, όπου είμαι κι εγώ μπλεγμένη. Στους δυο αγαπημένους φίλους της Κύπρου έστειλα την πρώτη από τις “Προεκδόσεις” μου. Κι ο Πάνος μου απάντησε αμέσως: “Αυτό λύνει για την ώρα και το δικό μου πρόβλημα”. Δεν τό’πε, δεν τ’απόσωσε, σε λίγο λάβαινα το Οδοιπορικό του σε Προέκδοση. Το άνοιξα και δεν το έκλεισα παρά όταν έφτασα στην τελευταία σελίδα του -και πρέπει να πω πως λυπήθηκα που τόσο γρήγορα τελείωνε. Ηθελα κι άλλο, ήθελα να γνωρίσω κι άλλους από τους ανθρώπους που, σε όλες τις γωνιές της γης, έγιναν φίλοι του Πάνου και της Ελλης. Το έγγραφα στον Πάνο. Και να τώρα που έχω τη χαρά να παίρνω μέρος στην παρουσίαση του βιβλίου, σε κανονική έκδοση πλέον -και συμπληρωμένη.

“Άλλο” Οδοιπορικό είναι σίγουρα. Σ’ αυτό δεν υπάρχει δρομολόγιο, δεν υπάρχουν μέσα συγκοινωνίας, δεν υπάρχουν τοπία, σχεδόν δεν υπάρχουν χώρες -κάποιες ελαφρές πινελιές εδώ κι εκεί. Υπάρχουν μόνο άνθρωποι. Ταξίδια, συνέδρια είναι αφορμές για καινούργιες γνωριμιές και για ανανέωση παλιότερων. Αυτοί οι δύο ταξιδιάρηδες δεν είναι “τουρίστες”, είναι αποθησαυριστές ανθρώπων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο είναι “δημιουργοί -όλοι τους κι ο καθένας έχουν τη δική τους μεγάλη ή μικρότερη προσφορά στην τέχνη, στον πολιτισμό ή στην πολιτική. Προπαντός είναι άνθρωποι που έχουν κάτι να πουν, κι αυτά τα πετράδια της σκέψης, της πείρας, της χαράς ή της οδύνης, μαζεύουν με άπειρη στοργή ο Πάνος και η Ελλη και, τώρα, σ’ αυτό το “Οδοιπορικό”, ο Πάνος τα απλώνει μπροστά στα μάτια μας για να τα χαρούμε κι εμείς.

Άπειρη στοργή, είπα. Έτσι ένιωσα τη σχέση αυτού του ζευγαριού με τους φίλους που αποχτήσανε στα ατέλειωτα ταξίδια τους. Διαλέξανε και πήραν απ’ αυτούς ό,τι καλύτερο βρήκαν. Τα άλλα, τα αρνητικά ή τα αγνοήσανε ή προσπάθησαν να τα κατανοήσουν. Έτσι δεν θάπρεπε να είναι οι ανθρώπινες σχέσεις -ένα στοιχείο πολιτισμού και ελευθερίας; Διαβάζοντας το “Οδοιπορικό” θυμόμουν το πρώτο στοιχείο της ελευθερίας του

Αυτό το "Άλλο Οδοιπορικό" έχει κι όλας τη μικρή -εκδοτική- προΐστορία του, όπου είμαι κι εγώ μπλεγμένη. Στους δυο αγαπημένους φίλους της Κύπρου έστειλα την πρώτη από τις "Προεκδόσεις" μου. Κι ο Πάνος μου απάντησε αμέσως: "Αυτό λύνει για την ώρα και το δικό μου πρόβλημα". Δεν τό'πε, δεν τ'απόσωσε, σε λίγο λάβαινα το Οδοιπορικό του σε Προέκδοση. Το άνοιξα και δεν το έκλεισα παρά όταν έφτασα στην τελευταία σελίδα του -και πρέπει να πω πως λυπήθηκα που τόσο γρήγορα τελείωνε. Ηθελα κι άλλο, ήθελα να γνωρίσω κι άλλους από τους ανθρώπους που, σε όλες τις γωνιές της γης, έγιναν φίλοι του Πάνου και της Ελλης. Το έγραψα στον Πάνο. Και να τώρα που έχω τη χαρά να παίρνω μέρος στην παρουσίαση του βιβλίου, σε κανονική έκδοση πλέον - και συμπληρωμένη.

"Άλλο" Οδοιπορικό είναι σίγουρα. Σ' αυτό δεν υπάρχει δρομολόγιο, δεν υπάρχουν μέσα συγκοινωνίας, δεν υπάρχουν τοπία, σχεδόν δεν υπάρχουν χώρες -κάποιες ελαφρές πινελιές εδώ κι εκεί. Υπάρχουν μόνο άνθρωποι. Ταξίδια, συνέδρια είναι αφορμές για καινούργιες γνωριμιές και για ανανέωση παλιότερων. Αυτοί οι δύο ταξιδιάρηδες δεν είναι "τουρίστες", είναι αποθησαυριστές ανθρώπων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο είναι "δημιουργοί" -όλοι τους κι ο καθένας έχουν τη δική τους μεγάλη ή μικρότερη προσφορά στην τέχνη, στον πολιτισμό ή στην πολιτική. Προπαντός είναι άνθρωποι που έχουν κάτι να πουν, κι αυτά τα πετράδια της σκέψης, της πείρας, της χαράς ή της οδύνης, μαζεύουν με άπειρη στοργή ο Πάνος και η Ελλη και, τώρα, σ' αυτό το "Οδοιπορικό", ο Πάνος τα απλώνει μπροστά στα μάτια μας για να τα χαρούμε κι εμείς.

Άπειρη στοργή, είπα. Έτσι ένιωσα τη σχέση αυτού του ζευγαριού με τους φίλους που αποχτήσανε στα ατέλειωτα ταξίδια τους. Διαλέξανε και πήραν απ' αυτούς ό,τι καλύτερο βρήκαν. Τα άλλα, τα αρνητικά ή τα αγνοήσανε ή προσπάθησαν να τα κατανοήσουν. Έτσι δεν θάπρεπε να είναι οι ανθρώπινες σχέσεις -ένα στοιχείο πολιτισμού και ελευθερίας; Διαβάζοντας το "Οδοιπορικό" θυμόμουν το πρώτο στοιχείο της ελευθερίας του

Το Οδοιπορικό του Πάνου και της Ελλης Παιονίδη

Αυτό το “Άλλο Οδοιπορικό” έχει κι όλας τη μικρή -εκδοτική- προΐστορία του, όπου είμαι κι εγώ μπλεγμένη. Στους δυο αγαπημένους φίλους της Κύπρου έστειλα την πρώτη από τις “Προεκδόσεις” μου. Κι ο Πάνος μου απάντησε αμέσως: “Αυτό λύνει για την ώρα και το δικό μου πρόβλημα”. Δεν τό’πε, δεν τ’απόσωσε, σε λίγο λάβαινα το Οδοιπορικό του σε Προέκδοση. Το άνοιξα και δεν το έκλεισα παρά όταν έφτασα στην τελευταία σελίδα του -και πρέπει να πω πως λυπήθηκα που τόσο γρήγορα τελείωνε. Ηθελα κι άλλο, ήθελα να γνωρίσω κι άλλους από τους ανθρώπους που, σε όλες τις γωνιές της γης, έγιναν φίλοι του Πάνου και της Ελλης. Το έγγραψα στον Πάνο. Και να τώρα που έχω τη χαρά να παίρνω μέρος στην παρουσίαση του βιβλίου, σε κανονική έκδοση πλέον -και συμπληρωμένη.

“Άλλο” Οδοιπορικό είναι σίγουρα. Σ’ αυτό δεν υπάρχει δρομολόγιο, δεν υπάρχουν μέσα συγκοινωνίας, δεν υπάρχουν τοπία, σχεδόν δεν υπάρχουν χώρες -κάποιες ελαφρές πινελιές εδώ κι εκεί. Υπάρχουν μόνο άνθρωποι. Ταξίδια, συνέδρια είναι αφορμές για καινούργιες γνωριμιές και για ανανέωση παλιότερων. Αυτοί οι δύο ταξιδιάρηδες δεν είναι “τουρίστες”, είναι αποθησαυριστές ανθρώπων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο είναι “δημιουργοί -όλοι τους κι ο καθένας έχουν τη δική τους μεγάλη ή μικρότερη προσφορά στην τέχνη, στον πολιτισμό ή στην πολιτική. Προπαντός είναι άνθρωποι που έχουν κάτι να πουν, κι αυτά τα πετράδια της σκέψης, της πείρας, της χαράς ή της οδύνης, μαζεύουν με άπειρη στοργή ο Πάνος και η Ελλη και, τώρα, σ’ αυτό το “Οδοιπορικό”, ο Πάνος τα απλώνει μπροστά στα μάτια μας για να τα χαρούμε κι εμείς.

Άπειρη στοργή, είπα. Έτσι ένιωσα τη σχέση αυτού του ζευγαριού με τους φίλους που αποχτήσανε στα ατέλειωτα ταξίδια τους. Διαλέξανε και πήραν απ’ αυτούς ό,τι καλύτερο βρήκαν. Τα άλλα, τα αρνητικά ή τα αγνοήσανε ή προσπάθησαν να τα κατανοήσουν. Έτσι δεν θάπρεπε να είναι οι ανθρώπινες σχέσεις -ένα στοιχείο πολιτισμού και ελευθερίας; Διαβάζοντας το “Οδοιπορικό” θυμόμουν το πρώτο στοιχείο της ελευθερίας του

Αθηναίου πολίτη όπως το βρίσκουμε στον Θουκυδίδη στον περίφημο "Επιτάφιο":

Ασκούμε την ελευθερία όχι μόνο στην πολιτική μας δραστηριότητα αλλά και στην καθημερινή μας αμοιβαία συμπεριφορά: δεν οργιζόμαστε με τον άλλον αν ζει όπως του αρέσει και δεν ρίχνουμε πάνω του προσβολές που μπορεί να μην του προκαλούν βλάβη αλλά τον πληγώνουν.

Νομίζω ότι έτσι σκέπτεται και δρα αυτό το ζευγάρι. Όταν τους σκέπτομαι, τους βλέπω σαν μέλισσες που διψούν να επισκεφθούν όλα τα άνθη της γης, άνθη του μυαλού, της καρδιάς, της πράξης, να λτρυγήσουν τη γύρη τους και να φτιάξουν απ' αυτήν τον γλυκύτερο μέλι. Αν στο κλωνάρι υπάρχουν κι αγκάθια, δεν αποθαρρύνονται, δεν τα φοβούνται, προσπαθούν απλώς να τα αγνοήσουν ή να κατανοήσουν την ύπαρξή τους. Ο Πάνος περισσότερο συναισθηματικά, η Ελλη πιο ορθολογιστικά, αλληλοσυμπληρώνονται χωρίς να χάνουν το στόχο. Αλλωστε, αν τα αγκάθια αποθάρρυναν τις μέλισσες, δεν θα υπήρχε μέλι σ' αυτόν τον κόσμο.

Και, για να ξαναγυρίσουμε στον Θουκυδίδη, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία για την έννοια της ελευθερίας, για τον Πάνο -και για τα αίτια που προκάλεσαν τη συγγραφή αυτού του Οδοιπορικού:

Ανεκτικοί στις ιδιωτικές μας σχέσεις, στο δημόσιο βίο μας φοβόμαστε να παρανομήσουμε, γιατί προσέχουμε και αυτούς που διαδοχικά ασκούν τις αρχές και τους νόμους -ιδιαίτερα τους νόμους που υποστηρίζουν τους αδικουμένους και εκείνους που, αν και άγραφοι, ντροπιάζουν όσους τους παραβαίνουν.

Ηρθε η ώρα που ο Πάνος -όπως και πολλοί από μας- βρέθηκε μπροστά στο μεγάλο δίλημμα, στο σταυδροδρόμι όπου όφειλε να διαλέξει. Ποιοι "νόμοι" υποστηρίζουν τους αδικουμένους, ποιοι νόμοι "ντροπιάζουν" όσους τους παραβούν; Ποιος δρόμος οδηγούσε στην παραβίαση των "νόμων" που ως τότε κυβερνούσαν τη ζωή του και ποιος στην τήρησή τους; Τελικά, ποιοι ήταν οι νόμοι που όφειλε να τους "παραβεί" για να τους διασώσει;

Οι δυο μέλισσές μας έζησαν το μεγάλο δράμα των καιρών μας -τη διάψευση εκείνου που θεωρούσαμε ως ακλόνητη πραγματικότητα, ως το στερεότυπο που δεν είχαμε παρά να ακολουθήσουμε -και να υπηρετήσουμε- για το παρόν και το μέλλον της ανθρωπότητας. Το ζήσανε στην Κύπρο, σ'ένα μικρό τόπο όπου τα πάντα μεγεθύνονται όπως σωστά λέει ο Πάνος, που επέλεξε χωρίς δισταγμό, και με όλο το σπαραγμό, το χώρο όπου -τουλάχιστον- μπορούσε να μείνει η σκέψη αδέσμευτη, ελεύθερη να βλέπει, να κρίνει και να προσπαθεί να βρει το νήμα που οδηγεί έξω από το λαβύρινθο των ιστορικών αινιγμάτων.

Χωρίς μεγάλα λόγια, λιτά, απέριττα, παίρνει τη θέση της, μέσα στο Οδοιπορικό του, η στιγμή του μεγάλου άλματος, η στιγμή των καταρρεύσεων, των σπαρακτικών αποφάσεων και της σκληρής πληρωμής τους. Για όλα αυτά το "Άλλο Οδοιπορικό" γίνεται μια από τις σημαντικές μαρτυρίες του καιρού μας. Για όλα αυτά νομίζω ότι οι οδοιπόροι του αξίζουν την τιμή και το σεβασμό μας. Ευχαριστούμε τον Πάνο, που μας έδωσε αυτό το ωραίο, δύσκολο και σκληρό ταξίδι με τόσο σεμνό -και γοητευτικό με την πλήρη έννοια του όρου- τρόπο.

Πάνο, από την καρδιά μου, ένα μεγάλο ευχαριστώ.

Εφη Παναγιώτα